

**Direktna primena UN standarda u oblasti zaštite ljudskih
prava**

PRAVA DETETA

**Ines Cerović
Centar za prava deteta**

Predstavljanje konceptata u okviru modula za prava deteta

- Zaštita dece od diskriminacije
- Participacija dece u sudskim postupcima
- Deca žrtve i svedoci krivičnih dela
- Maloletni učinioci krivičnih dela - vaspitni nalozi
- Maloletni učinioci krivičnih dela - alternative pritvoru

ZAŠTITA DECE OD DISKRIMINACIJE

- * Zbog svoje važnosti, neka prava deteta se smatraju principima bez kojih nijedno drugo pravo ne može biti u potpunosti ostvareno.
- * Pravo na nediskriminaciju predviđeno članom 2. Konvencije o pravima deteta ima status opšteg principa i zabranjuje svaku vrstu diskriminacije, bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko i drugo uverenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovinsko stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status deteta, njegovog roditelja ili zakonskog staratelja.
- * Pored eksplicitnog navođenja određenih osnova diskriminacije, Konvencija priznaje mogućnost postojanja i drugih osnova, navodeći: „**ili drugi status deteta**“ - omogućava pružanje zaštite deci i u onim situacijama koje nisu izričito navedene.
- * Zabrana diskriminacije je čvrsto ukorenjeno načelo u međunarodnom pravu ljudskih prava i **ključna je za ostvarivanje svih prava deteta** upravo zato što diskriminacija i jeste jedan od glavnih razloga zbog kojih se prava deteta krše.
- * Važni činioci diskriminacije u oblasti prava deteta jesu i **uzrast i sposobnost**. Sasvim mala deca ili deca koja nemaju punu sposobnost da se bore za svoja prava su nosioci prava - treba razraditi **alternativne sisteme zastupanja** kako bi se izbegla diskriminacija zbog njihovog posebno ranjivog položaja.
- * Komitet za prava deteta je posebno utvrdio niz drugih osnova diskriminacije u svojim zaključnim zapažanjima za razne zemlje, kao što su diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i dece zaražene HIV/AIDS-om.

ZAŠTITA DECE OD DISKRIMINACIJE

- * Komitet za prava deteta - 2017. - zabrinutost zbog:
 - stalne diskriminacije romske dece u svim oblastima života - jedan od glavnih razloga koji dovodi do smeštanja romske dece u ustanove;
 - romska deca, deca sa smetnjama u razvoju, migranti, izbeglice i deca tražioci azila, deca pripadnici manjina, deca koja žive u udaljenim područjima, deca koja žive i rade na ulici, deca sa HIV/AIDS i LGBT deca se suočavaju sa diskriminacijom u pogledu pristupa obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i adekvatnom stanovanju;
 - Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nema posebnu jedinicu koja bi se bavila rešavanjem slučajeva diskriminacije dece;
 - stigmatizacija i diskriminacija Roma, uključujući decu - dovodi do nasilja i govora mržnje protiv ove dece - otežan pristup uslugama socijalne zaštite i programima socijalne integracije.

ZAŠTITA DECE ŽRTAVA I SVEDOKA KRIVIČNIH DELA

- * Pristup pitanju položaja deteta žrtve ili svedoka krivičnog dela treba da bude **zasnovan na ljudskim pravima**. Dete žrtva ili svedok ima pravo da bude na poseban način zaštićeno u svim postupcima, što uključuje krivični postupak ali i postupanje drugih nadležnih organa, kao što su npr. policija, imigracione i obrazovne službe, službe socijalne i zdravstvene zaštite.
- * **Konvencija o pravima deteta** - zaštita dece žrtava sa stanovišta prevencije, reakcije i rehabilitacije.
- * **Član 19.** - Obaveza države da preduzme mere zaštite deteta od svih oblika nasilja dok su pod starateljstvom roditelja, zakonskih staratelja ili drugih lica. Ove mere treba da uključuju **efikasne programe podrške detetu** i onima koji se o detetu staraju.
- * **Član 39.** - posebno posvećen deci žrtvama - države treba da **podstiču fizički i psihološki oporavak i društvenu reintegraciju deteta žrtve** u uslovima koji podstiču zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo deteta i pristup adekvatnim procedurama bez diskriminacije i kompenzaciju za štetu od strane zakonski odgovornih lica.
- * Konvencija dodatno osnažena **Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji** - sveobuhvatno se bavi pravima dece žrtava i svedoka krivičnih dela opisanim u ovom dokumentu u svim fazama krivičnog postupka.

ZAŠTITA DECE ŽRTAVA I SVEDOKA KRIVIČNIH DELA

- * **Smernice UN za pravosuđe u pitanjima u koja su uključena deca kao žrtve i svedoci krivičnih dela - ECOSOC Smernice - 2005. - prava dece žrtava:**
- * **Pravo na dostojanstven, saosećajan i brižljiv tretman** u skladu sa individualnim potrebama svakog deteta, od strane posebno obučениh stručnjaka.
- * **Pravo na zaštitu od diskriminacije** - svako dete ima pravo da bude tretirano kao sposoban svedok i njegovo svedočenje treba pretpostaviti kao validno i verodostojno, osim ukoliko se ne dokaže suprotno u skladu sa uzrastom i zrelošću.
- * **Pravo na informisanost** o svim raspoloživim uslugama, uključujući pravno ili drugo zastupanje, o napretku i ishodu slučaja, specifičnim mestima i vremenu saslušanja, dostupnosti zaštitnih mera i prilikama za naknadu štete kroz odgovarajući sudski postupak.
- * **Pravo deteta da bude saslušano.**
- * **Pravo na efektivnu podršku** deci i njihovim porodicama u pravcu obezbeđenja reintegracije deteta, pomoć i podršku posebno obučениh specijalista za decu žrtve i svedoke.
- * **Zaštitu privatnosti deteta** kroz isključenje javnosti i medija iz sudnice tokom svedočenja.
- * **Posebne mere podrške:**
 - ograničavanje broja davanja izjava i saslušanja, posebno putem korišćenja ranije snimljenih audio/video snimaka,
 - izbegavanje nepotrebnih kontakata sa navodnim učiniocem krivičnog dela,
 - zaštita od suočenja uz poštovanje prava odbrane,
 - preduzimanje mera u pravcu zaštite od zastrašivanja, pretnje ili druge štete kako bi se osigurala bezbednost deteta,
 - postojanje procedura za naknadu štete kako bi se postiglo puno zadovoljenje, reintegracija i oporavak, a koje treba da budu pristupačne i orijentisane na dete.

ZAŠTITA DECE ŽRTAVA I SVEDOKA KRIVIČNIH DELA

- * **ZM (150. - 157.)** - spektar mera zaštite dece žrtava i svedoka od sekundarne viktimizacije:
 - specijalizacija svih organa uključenih u postupak kroz sticanje posebnih znanja iz oblasti prava deteta i zaštite dece u krivičnom postupku,
 - hitno postupanje svih organa,
 - postavljanje punomoćnika od prvog saslušanja okrivljenog iz reda advokata koji su takođe stekli specijalizovana znanja iz oblasti prava deteta i zaštite dece u krivičnom postupku,
 - ograničenje broja saslušanja,
 - obezbeđivanje da dete razume kontekst i daje iskaz u odgovarajućem okruženju uz pomoć psihologa, pedagoga, socijalnog radnika ili drugog stručnog lica koje profesionalno radi sa decom,
 - uz pomoć tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka,
 - zabrana suočenja sa okrivljenim ukoliko je dete posebno osetljivo ili se nalazi u posebno teškom duševnom stanju.
- * **ZKP - POS status (103. i 104.)**
 - pitanja se mogu postavljati samo preko organa postupka koji će se prema njemu odnositi sa posebnom pažnjom, nastojeći da se izbegnu moguće štetne posledice krivičnog postupka po ličnost, telesno i duševno stanje svedoka,
 - ispitivanje se može obaviti uz pomoć psihologa, socijalnog radnika ili drugog stručnog lica, o čemu odlučuje organ postupka,
 - upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka, bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku,
 - u prostoriji u kojoj se svedok nalazi, u svom stanu ili drugoj prostoriji, odnosno u ovlašćenoj instituciji koja je stručno osposobljena za ispitivanje posebno osetljivih lica,
 - ne može biti suočen sa okrivljenim, osim ako to sam okrivljeni zahteva, a organ postupka to dozvoli vodeći računa o stepenu osetljivosti svedoka i o pravima odbrane.

MALOLETNIČKO PRAVOSUĐE – VASPITNI NALOZI

- * Novina Konvencije čl. **40(1)** i **40(3)** - podsticanje primene alternativnih mera u odnosu na formalni krivični postupak - diverzionih mera kada je to u skladu sa najboljim interesima deteta.
- * Upućivanje deteta u sukobu sa zakonom na formalne ili neformalne vidove intervenisanja u lokalnoj zajednici, umesto vođenja standardnog krivičnog postupka.
- * Brza reakcija na učinjeno delo kojom se izbegavaju negativne posledice krivičnog postupka i stigma koju za sobom povlače osuda i sankcija.
- * Podrazumeva jasno izrađene raznovrsne programe koji se sprovode u lokalnoj zajednici, usmerene na jačanje mreže podrške detetu u porodici i zajednici, a mogu obuhvatiti staranje, savetovanje i nadzor, programe za školovanje, stručno osposobljavanje i druge mere.
- * Nakon završetka primene diverzionog mehanizma, predmet treba zatvoriti i ne tretirati kao krivičnu evidenciju - dete ne treba smatrati osuđivanim, a informacije o predmetu mogu biti na raspolaganju isključivo nadležnim organima postupka, i to na ograničen rok, npr. najviše godinu dana.
- * Uslovi: priznanje krivičnog dela i pristanak na meru slobodnom voljom i bez pritiska.
- * U bilo kojoj fazi postupka.
- * Ne samo za sitna krivična dela.

MALOLETNIČKO PRAVOSUĐE – VASPITNI NALOZI

- * **ZM** - progresivan i prilagođen međunarodnim standardima - uvodi vaspitne naloge.
- * U praksi i dalje brojne prepreke za pravilnu primenu vaspitnih naloga.
- * Oko 5% u odnosu na ukupan broj prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela.
- * Ograničenje - vrsta vaspitnih naloga koji se primenjuju - medijacija i društveno-koristan rad.
- * Uključivanje u odgovarajući tretman za odvikavanje od zavisnosti izazvane upotrebom psihoaktivnih supstanci ili individualni ili grupni tretman u odgovarajućoj organizaciji sporadična ili potpuno izostaje.
- * U određenim gradovima vaspitni nalozi se uopšte ne primenjuju.
- * Potrebno razviti programe u lokalnoj zajednici za rad sa decom i porodicama.

MALOLETNIČKO PRAVOSUĐE – PRITVOR I ALTERNATIVNE MERE

* Konvencija o pravima deteta - član 37.

- Nijedno dete ne sme da bude nezakonito ili proizvoljno lišeno slobode.
- Hapšenje, zadržavanje u pritvoru ili zatvaranje deteta mora biti u skladu sa zakonom i primenjeno jedino kao poslednja moguća mera.
- Na najkraći mogući vremenski period.
- Sa svakim detetom lišenim slobode treba postupati humano, uz poštovanje urođenog dostojanstva i na način koji uvažava potrebe osobe njihovog uzrasta.
- Mora biti odvojeno od odraslih, osim u izuzetnim slučajevima ako se smatra da to nije u interesu deteta.
- Pravo da održava kontakte sa svojom porodicom putem prepiske i poseta - treba da bude smešteno što je moguće bliže mestu prebivanja njegove porodice.
- Pravo da mu odmah bude omogućen pristup pravnoj i drugoj odgovarajućoj pomoći.
- Pravo da pobija zakonitost lišavanja slobode pred sudom ili drugim nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim organima.
- Pravo na hitno postupanje.
- Pravo na advokata i na besplatnu pravnu pomoć - redovno komuniciraje sa svojim advokatom, uz obezbeđenje privatnosti i poverljivosti komunikacije.
- Pristup obrazovanju, materijali i predmeti za zabavu i rekreaciju,
- Individualna pomoć - socijalna, obrazovna, psihološka, medicinska i dr. - koja bi im mogla biti potrebna s obzirom na uzrast, pol i ličnost.
- **ALTERNATIVE PRITVORU** - pritvor u očekivanju suđenja treba da bude zamenjen alternativnim merama, kao što je strogi nadzor, intenzivna briga ili smeštanje u porodicu, obrazovnu instituciju ili dom.

MALOLETNIČKO PRAVOSUĐE – PRITVOR I ALTERNATIVNE MERE

- * **ZM - pritvor i alternative pritvoru**

- * **Pritvor - čl. 67**

- Maloletnik mora biti smešten odvojeno od punoletnih lica, osim u izuzetnim slučajevima, kada sudija za maloletnike može odrediti da maloletnik bude u pritvoru zajedno sa punoletnim licem koje na njega ne bi štetno uticalo, ukoliko bi usamljenje maloletnika duže trajalo i ostavilo štetne posledice po razvoj njegove ličnosti.
- Postupanje uz uvažavanje svojstava ličnosti i individualnih potreba svakog maloletnog pritvorenika.

- * **Alternative - čl. 66.**

- Sudija za maloletnike može doneti rešenje da se maloletnik u toku pripremnog postupka privremeno smesti u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, da se stavi pod nadzor organa starateljstva ili da se smesti u drugu porodicu.

- **Alternative se ne primenjuju.**

- * **Potrebni podzakonski akt koji bi detaljno uredio ovu oblast:**

- uslovi i standardi boravka maloletnika u odgovarajućim prostorijama koje moraju biti čiste, suve, proventrene, zagrejane i dovoljno osvetljene,
- po svakom maloletniku mora biti obezbeđena odgovarajuća kvadratura i prostor opremljen primerenim sanitarnim uređajima i sredstvima za ličnu higijenu,
- odgovarajuća ishrana,
- boravak izvan zatvorenih prostorija i kretanje na svežem vazduhu,
- obrazovanje i slobodno vreme,
- adekvatna psiho-socijalna podrška maloletniku kroz razgovor sa stručnim licima,
- zdravstvena zaštita.

PARTICIPACIJA DECE U SUDSKIM POSTUPCIMA – KONVENCIJA O PRAVIMA DETETA

- **Čl. 12 Konvencije o pravima deteta** - pravo deteta da slobodno izrazi svoje mišljenje - jedna od osnovnih vrednosti i jedan je od četiri glavna principa Konvencije. Neophodna pretpostavka za uživanje svih ostalih prava i sloboda deteta.
- Konvencija **inovativan dokument** koji prvi put u istoriji prepoznaje pravo deteta da izražava stavove u vezi pitanja koja ga se tiču.
- Princip sadržan u članu 12. složen i **sastoji se iz dve komponente**: 1) pravo deteta da bude saslušano i da se njegovo mišljenje uzme u obzir, u užem smislu,
- 2) pravo na participaciju, koje je šire i obezbeđuje detetu aktivno učešće u porodičnom i društvenom životu.
- Omogućava da dete u što većoj meri utiče na svoj pravni položaj i potvrđuje spremnost društva da detetu prizna status autonomnog pravnog subjekta.
- **Član 12. stav 2.** Konvencije - detetu će posebno biti pružena mogućnost da bude saslušano **u svim sudskim i upravnim postupcima koji ga se tiču**, bilo neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa.
- Stavovima deteta mora se dati odgovarajuća težina **u skladu sa njegovim godinama i zrelošću**, što je od suštinskog značaja u kontekstu sudskih postupaka gde se donose odluke od dugotrajnog uticaja na život dece.
- Podrazumeva postojanje **pravosudnog sistema koji je prilagođen deci** što znači da detetu treba da se obezbedi pristup sudovima, treba da dobije sve potrebne informacije o postupku, da bude pripremljeno za dolazak pred sud, da ima odgovarajuću pomoć i podršku tokom postupka i druge mere.
- Procesno pravo deteta, obezbeđuje da dete utiče na sadržinu odluka u postupcima koji ga se tiču.

KOMITET ZA PRAVA DETETA – OPŠTI KOMENTAR 12 O PRAVU DETETA DA BUDE SASLUŠANO

- **Komitet za prava deteta - Opšti komentar 12 o pravu deteta da bude saslušano:**
- **Uzrast deteta** - dete je sposobno da oblikuje mišljenje od najranijeg doba, čak i kada možda nije u stanju da ga verbalno izrazi, te u tom smislu:
 - ne preporučuje postavljanje starosnih granica u pogledu sposobnosti deteta da formira mišljenje,
 - preporučuje da različiti oblici izražavanja mišljenja treba da budu prihvaćeni i zastupljeni: kroz igru, govor tela, izraze lica, crtanje i slikanje, kojima i sasvim mala deca pokazuju razumevanje, izbore i sklonosti.
- **Oboriva je pretpostavka** da je svako dete sposobno da formira i izrazi sopstveno mišljenje, a **sposobnost se utvrđuje u svakom konkretnom slučaju**, imajući u vidu konkretno dete, konkretno pitanje i okolnosti u kojima se učešće deteta odvija.
 - Ukoliko u tom pogledu postoji sumnja, potrebno je zatražiti mišljenje stručnog lica.
- Dete može da izrazi mišljenje neposredno ili posredno - preko zastupnika ili odgovarajućeg organa.
- **Neposredno** - Komitet preporučuje da u svakom konkretnom slučaju, kada se utvrdi da je sposobno da formira svoje mišljenje, dete treba da ima opciju da svoje mišljenje izrazi neposredno sudiji - u sudnici ili u privatnom razgovoru u posebnoj prostoriji ili kabinetu sudije, a neposrednim mišljenjem se smatra i situacija kada dete napiše sudiji pismo.
- **Posredno** - podrazumeva upotrebu alternativnih mehanizama za predstavljanje mišljenja deteta - npr. preko sudskih veštaka, izveštaja stručnjaka iz centara za socijalni rad ili drugih stručnih lica ili zakonskih zastupnika.
- Komitet naglašava da u mnogim slučajevima postoje rizici od sukoba interesa između deteta i njegovog roditelja i o tome organ postupka treba da vodi računa. U tim slučajevima, važno je da zastupnik tačno prenese mišljenje deteta organu postupka ali i da ima dovoljno znanja i razumevanja različitih aspekata procesa donošenja odluke, kao i iskustvo u radu s decom. Zastupnik mora biti svestan da **zastupa isključivo interese deteta**, a ne interese drugih lica (roditelja, ustanova ili tela, npr. ustanove koja se stara o detetu).

KOMITET ZA PRAVA DETETA – PET KORAKA

- Primena člana 12. zahteva **pet koraka** koje treba preduzeti radi delotvornog ostvarivanja prava deteta da izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču:

1) Priprema:

- da bude blagovremeno obavešteno o svom pravu da izrazi mišljenje,
- da dobije obaveštenja koja su mu potrebna za formiranje svog mišljenja,
- da mu se objasni uticaj koji izraženo mišljenje može da ima na ishod postupka, kako može uticati na život deteta i njemu bliskih ljudi na koje se postupak odnosi,
- o mogućnosti da svoje mišljenje izrazi neposredno ili preko posrednika,
- kako će se, gde i kada saslušanje obaviti, ko će u njemu učestvovati,
- zbog čega je sudu ili drugom organu važno da čuje mišljenje deteta,
- zbog čega bi detetu moglo biti važno da iznese svoje mišljenje,
- ko će biti upoznat sa njegovim mišljenjem,
- kome da se obrati ako promeni mišljenje.

KOMITET ZA PRAVA DETETA – PET KORAKA

2) Izražavanje mišljenja:

- Kontekst ili okruženje u kome dete izražava mišljenje mora biti podsticajan i ohrabrujući, tako da dete može biti sigurno da je odrasla osoba odgovorna za saslušanje voljna da sasluša i ozbiljno razmotri ono što je dete odlučilo da iznese.
- Izražavanje mišljenja ne treba da bude jednosmerno ispitivanje već treba da bude u formi razgovora.
- Poželjno je da dete ne izražava mišljenje u sudnici nego u poverljivom, udobnom i bezbednom prostoru.
- Dete treba samo da odredi lice koje će biti prisutno prilikom izražavanja mišljenja.
- Njegovo mišljenje sud može da utvrdi i u saradnji sa odgovarajućim stručnim licem.

KOMITET ZA PRAVA DETETA – PET KORAKA

3) Procena sposobnosti deteta:

- Potrebno je utvrditi da li je dete sposobno da formira mišljenje u skladu sa svojim godinama i zrelošću.
- U kompleksnim slučajevima potrebno je da organ postupka ovu procenu utvrdi uz pomoć stručnog lica.
- Ako se utvrdi da je dete sposobno da formira svoje mišljenje, organ postupka treba da ovo mišljenje uzme u obzir kao važan faktor prilikom odlučivanja.

KOMITET ZA PRAVA DETETA – PET KORAKA

4) Procena sposobnosti deteta:

- Obaveštavanje deteta o ishodu postupka tako da dete razume u kojoj meri je njegovo mišljenje uzeto u obzir i razlozi za konačan ishod postupka.
- Povratno objašnjenje je garancija da se mišljenje deteta ne shvata samo kao formalnost nego da se ozbiljno razmatra u postupku odlučivanja.

KOMITET ZA PRAVA DETETA – PET KORAKA

5) Prigovori, pravni lekovi i naknada štete:

- Dete mora imati pristup adekvatnoj žalbenoj proceduri u slučaju da detetu nije data mogućnost da izrazi mišljenje, kako bi imalo naknadnu mogućnost da doprinese u procesu donošenja odluke koja ga se tiče.
- Postupci žalbe treba da obezbede pouzdane mehanizme kako bi deca bila sigurna da ih njihova upotreba neće izložiti riziku od nasilja ili kazne.

(I) Pravo deteta da bude saslušano u građanskim sudskim postupcima

- U slučajevima kao što su razvod roditelja i pitanje starateljstva, odluke suda i drugih organa direktno utiču na život dece kao na primer sa kim će dete živeti, na koji način će održavati odnose sa drugim roditeljem, utvrdiće pitanja izdržavanja, izmestiti dete iz porodice.
- Neka zakonodavstva utvrđuju uzrast u kome se smatra da je dete sposobno da formira svoje mišljenje ali Komitet za prava deteta smatra da ovo treba da bude utvrđeno u svakom konkretnom slučaju, što zahteva individualnu procenu kapaciteta deteta.
- Dete ima pravo, ali ne i dužnost da izrazi svoje mišljenje u postupku.
- Srbija: građanski sudski postupci - pravo deteta da izrazi svoje mišljenje propisano je **Porodičnim zakonom** - predviđa da dete koje je sposobno da formira svoje mišljenje ima pravo da to mišljenje slobodno izrazi.
- Proces podrazumeva da dete treba blagovremeno da dobije sva obaveštenja koja su mu potrebna za formiranje mišljenja, da slobodno i neposredno izrazi svoje mišljenje - priznaje se detetu starijem od 10 godina, da se samo, ili preko zastupnika, obrati sudu ili organu uprave i zatraži pomoć u ostvarivanju svog prava na slobodno izražavanje mišljenja mišljenje - priznaje se detetu starijem od 10 godina, i postoji dužnost suda i upravnih organa da detetu omoguće da slobodno izrazi svoje mišljenje i da se ovom mišljenju posveti dužna pažnja, u skladu sa uzrastom i zrelošću deteta.

(II) Pravo deteta da bude saslušano u krivičnim sudskim postupcima

- Dete ima pravo da izrazi svoje mišljenje u svim fazama krivičnog postupka, bilo da je učinilac ili žrtva i/li svedok krivičnog dela.
- **Deca u sukobu sa zakonom** - Konvencija o pravima deteta predviđa niz procesnih garancija predviđenih članom 40, ali posebnu pažnju treba obratiti na primenu člana 12. stav 2. Konvencije u svim fazama postupka i od strane svih organa postupka (policije, tužilaštva, suda), kao i u postupku izvršenja sankcija.
- Dete treba da dobije mogućnost da izrazi svoje mišljenje i želje u vezi određivanja mera koje će prema detetu biti primenjene i ovom mišljenju treba posvetiti dužnu pažnju.
- Ovo je posebno važno u postupku primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza.
- Kako bi dete moglo efektivno da učestvuje u postupku ono mora biti obavješteno o samom maloletničkom postupku i mogućim sankcijama.
- Postupak treba da bude vođen u atmosferi koja detetu omogućava da u postupku učestvuje i slobodno se izražava.
- **Srbija - ZM:**
- ne može suditi u odsustvu,
- pri preduzimanju radnji kojima prisustvuje maloletnik, a naročito pri njegovom saslušanju, učesnici u postupku dužni da postupaju obazrivo, vodeći računa o zrelosti, drugim ličnim svojstvima i zaštiti privatnosti maloletnika, kako vođenje krivičnog postupka ne bi štetno uticalo na njegov razvoj,
- saslušanje maloletnika, kad je to potrebno, će se obaviti uz pomoć psihologa, pedagoga ili drugog stručnog lica, a može odobriti i da radnjama u pripremnom postupku prisustvuje i predstavnik organa starateljstva,
- niz drugih procesnih garancija u skladu sa međunarodnim standardima.

(II) Pravo deteta da bude saslušano u krivičnim sudskim postupcima

Deca žrtve i svedoci krivičnih dela:

- Dete žrtva i/li svedok krivičnog dela takođe treba da ima mogućnost da se slobodno izrazi u krivičnom postupku u skladu sa Rezolucijom 2005/20 Ekonomskog i socijalnog saveta UN, „Smernice za pravosudne organe u pitanjima koja uključuju decu žrtve i svedoke krivičnog dela“.
- Dete treba da bude konsultovano o relevantnim pitanjima u vezi sa uključenošću u predmet u vezi koga se uzima iskaz i da mu se omogući da slobodno izrazi, na sopstveni način, stavove i zabrinutost u vezi sa svojom uključenošću u postupak.
- Dete treba da bude obavešteno i o dostupnosti odgovarajućih službi - zdravstvenih, psiholoških i usluga socijalne zaštite, odnosno postojećim mehanizmima podrške dostupnim detetu u slučaju podnošenja žalbe,
- mestu i vremenu saslušanja i dostupnosti zaštitnih mera u cilju izbegavanja sekundarne viktimizacije.

(III) Pravo deteta da bude saslušano u upravnim postupcima

- Upravni postupci treba da budu razumljivi i pristupačni detetu.
- Mogu se ticati ostvarivanja različitih prava deteta u sistemima obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, disciplinskim merama u vezi sa izvršenjem krivičnih sankcija, postupcima za azil i sl.

Član 12. i član 3.

- Princip iz člana 12. Konvencije je **u vezi sa principom poštovanja najboljih interesa deteta** i često ostvarivanje jednog zavisi od prethodnog ostvarivanja drugog.
- U praksi je ostvarivanje ovog prava praćeno brojnim teškoćama:
 - a) često se olako procenjuje da dete nije sposobno da formira mišljenje te mu se ni ne pruži ta mogućnost, pod izgovorom da to nije u njegovom najboljem interesu, dok je upravo mišljenje deteta jedan od elemenata na osnovu kojih se procenjuje najbolji interes deteta. Važno je da sudija proceni da li je detetovo mišljenje u skladu s njegovim najboljim interesom, ako jeste, zašto jeste, a ako nije, zašto nije.
 - b) drugi problem u praksi je taj što se često ispunjava zakonska forma te se mišljenje deteta sasluša, ali se ne uzima u obzir i ozbiljno procenjuje prilikom odlučivanja.
- Važno je saslušati dete i dati mu pravo da iskaže svoje mišljenje, ali isto tako proceniti da li je to njegovo autentično i slobodno mišljenje.
- Potrebna je dodatna obuka stručnjaka za razgovor sa detetom i utvrđivanje njegovog mišljenja i procenu njegovog najboljeg interesa u svakom konkretnom slučaju.

Kada izražavanje mišljenja može biti suprotno najboljim interesima deteta:

- Kada su potvrđena saznanja o velikom pritisku kojem je dete izloženo da pruži iskaz u određenom pravcu/saznanja o manipulaciji roditelja (putem izveštaja organa starateljstva ili procene veštaka);
- Kada kod deteta, i nakon razgovora sa osobom stručnom za rad sa decom postoji strah/verovanje da će izražavanje mišljenja imati kao posledicu gubitak ljubavi jednog roditelja, gubitak porodice;
- Kada postoje saznanja da je prisutno nasilje u porodici, a nasilnik ima kontakt sa detetom, te postoji sumnja da bi davanje iskaza deteta moglo inicirati dalje nasilje, kada je dete traumatizovano;
- Kada postoje znaci, podaci, saznanja da bi davanje iskaza deteta moglo da izazove značajni stres.

ISTRAŽIVANJE:

Gde se prezentuje mišljenje deteta?

- Po pravilu - sastavni je deo nalaza i mišljenja CSR.
- Izuzetno - u vidu transkripta razgovora sa detetom.

Kako se prezentuje mišljenje deteta sudu?

- Po pravilu - samo u najvažnijim delovima
- Izuzetno - u celini
- Izuzetno - u vidu transkripta razgovora sa detetom
- Primeri dobre prakse: mišljenje deteta od ključnog značaja za odluku (npr. model viđanja) ali se dovodi u vezu sa drugim činionicima koji su predmet procene.

Praktična pitanja:

- **Sudija određuje o kojim pitanjima dete treba da izrazi mišljenje i o tome treba da da jasne smernice CSR ili drugom stručnom licu.**
- **Mišljenje deteta treba utvrditi u što ranijoj fazi postupka.**

Da li ga pitamo:

- S kim želiš da živiš? Koga više voliš? S kim ti je lepše?
- Dete nikad ne treba dovoditi u konflikt lojalnosti.

Izbegavati pitanje zašto (optužujuće)

Koristiti: šta, ko, kada, gde, koliko (podstiče na pričanje)

Zastrašujuća i agresivna pitanja povećavaju anksioznost i interferiraju s iznošenjem tačnih informacija

Poseban problem procene rizika u visokokonfliktnim razvodima

Prisutnost manipulacije roditelja - istraživanje odraslih koje su roditelji udaljili (otuđili) od drugog roditelja pokazalo je da se brojem i učestalošću strategija koje su roditelji koristili:

- snižava detetovo samopoštovanje,
- povećava stopa depresije,
- povećava se udeo nesigurne privrženosti.

Šta je najbolji interes deteta u visokokonfliktnom razvodu?

- Stalna dostupnost i trajna uključenost oba roditelja u život i vaspitanje deteta,
- Saradnja roditelja koji su u stanju da donose zajedničke odluke u najboljem interesu deteta, bez obzira šta oni osećaju jedan prema drugom.

Radimo u najboljem interesu deteta ako:

- Pripremimo dete za sudski postupak (ko, šta, gde, kada, kako);
- Razgovor prilagodimo individualnim karakteristikama deteta;
- Odaberemo adekvatnu osobu koja će voditi razgovor sa detetom;
- Koristimo podršku stručnjaka, posebno u radu sa mlađom decom, decom sa smetnjama u razvoju, traumatizovanom decom...;
- Prilagodimo prostor tako da bude adekvatan za uzimanje mišljenja deteta;
- Mišljenje deteta pribavimo na početku postupka;
- Izričemo privremene mere i vodimo računa o dužini postupka.

Uloga suda, a ne CSR:

- Sud procenjuje najbolji interes deteta
- Po nalogu suda organ starateljstva dostavlja nalaz i mišljenje o elementima najboljeg interesa, kao i autentično mišljenje deteta
- Sud donosi odluku o vršenju roditeljskog prava i modelu održavanja kontakta sa drugim roditeljem
- Ako je odluka suprotna mišljenju deteta važno je detaljno obrazložiti razloge u kontekstu najboljeg interesa deteta

PARTICIPACIJA DECE U SUDSKIM POSTUPCIMA

Sanjam o tome da jednoj deci stvorim svoju
porodicu i da ona deca imaju sva svoja
djetinjstva kao da im dajem i da mogu
imati. Nadam se da će tada najlakše
slušati i deca i da će im biti
na kraju krajeva oni koji najviše žele u
celoj toj stvari su deca. Ja želim da sva
deca imaju bezbrižno djetinjstvo u kojem
može uživati i uživati i
da se ljudi. Na nama svi ostaju,
iako svi kažu oni ne razumiju kakvu im

Zaključci:

- Sva deca sposobna da formiraju svoje mišljenje imaju pravo da ga izraze o svim pitanjima koja ih se tiču – ali ovo nije obaveza deteta;
- Deci je potrebna pomoć, podrška i kreativnost kako bi im se pomoglo da izraze svoje mišljenje;
- Proces uzimanja u obzir mišljenja deteta zahteva individualnu procenu uzrasta i zrelosti deteta;
- Mišljenje deteta mora biti ozbiljno uzeto u obzir u procesu odlučivanja i dati deci povratnu informaciju o ishodu postupka i odlučivanja;
- Važno je imati u vidu razvojne kapacitete deteta;
- Deca mogu izraziti mišljenje neposredno ili posredno, kako dete odluči.

Radionica:

1. Transkript jednog intervjua s devojčicom (9 g.). Majka je psihijatrijski bolesnik, ne želi da se leči i ima kontakte s devojčicom 1h nedeljno pod nadzorom.
 2. Kratak opis jednog slučaja devojčice (12 g.) čiji roditelji su u visoko konfliktnom razvodu.
- * Učesnici se dele u dve grupe u kojima bi trebalo prodiskutovati sledeća pitanja:
 - * **Kako biste procenili odnos majke i devojčice?**
 - * **Kako biste procenili odnos oca i devojčice?**
 - * **Kako procenjujete roditeljske kompetencije oca i majke?**
 - * **Šta je po vama autentično mišljenje deteta u ovom slučaju?**

Centar za prava deteta

HVALA NA PAŽNJI!

e-mail: inescerovic@yahoo.com